

Gordana Gorunović

Универзитет у Београду,

Филозофски факултет

ggorunov@f.bg.ac.rs

STRUKTURALNO-ANTROPOLOŠKA TEORIJA SRODSTVA KLODA LEVI-STROSA

Apstrakt: Stoti rođendan Kloda Levi-Strosa, proslavljenog francuskog antropologa i utemeljivača strukturalizma, osobito je dobar povod da se još jednom podsetimo ogromnog intelektualnog značaja njegovog naučnog dela. Posle mnogih kritičkih čitanja, dekonstrukcije i destrukcije strukturalizma u antropologiji, u ovom članku se zagovara ponovno i doslovno čitanje Levi-Strosovih ranih radova posvećenih problematici srodstva u okviru antropološke teorije i strukturalne analize sistema značenja.

Ključne reči: Levi-Stros, strukturalizam, antropologija, lingvistika, sistemi značenja, strukture srodstva, algebarski modeli

Povratak Levi-Strosovom strukturalizmu i antropološkoj teoriji srodstva na početku ovog veka mogao bi nekome izgledati kao ničim opravdani anahronizam i subjektivno interesovanje ili lična nastranost autorke. Izgleda da je o Levi-Strosu, kao jednom od "junaka" (S. Zontag)¹ i "autentičnih autora-pisaca" u antropologiji 20. veka (K. Gerc)², već gotovo sve rečeno, i to na globalnom planu i interdisciplinarnom nivou, pošto su: rekonstruisane njegova biografija i bibliografija; dekonstruisan njegov mitomorfni diskurs o mitu; dijagnostikovana njegova obolelost od pojmova Zapadne metafizike (opozicija priroda/kultura) i konstatovana "tragična nostalgija" za zauvek iščezlim ili nemogućim prisustvom poretka početka – kao motivacija "eshatološkog projekta antropologije" (Ž. Derida);³ dekodirana ideološka poruka levi-strosovskog antiistorijskog

---

¹ S. Sontag, *The Anthropologist as Hero*, u: E. Nelson Hayes and T. Hayes, eds., *Claude Lévi-Strauss: The Anthropologist as Hero*, The M.I.T. Press, Cambridge and Massachusetts, and London, England 1972, 184–196.

² C. Geertz, *Works and Lives: The Anthropologist as Author*, Stanford, California: Stanford University Press, 1988, 25–48.

³ Ž. Derida, *Struktura, znak i igra u diskursu humanističkih nauka*, u: R. Meksi i E. Donato, prir., *Strukturalistička kontroverza: Jezici kritike i nauke o čoveku*, Beograd, Prosveta, 1988, 289-309, 307; prethodno objavljen u *Marksizam, strukturalizam: istorija, struktura*, Delo, Beograd, Nolit, 1974, 142-160.

Strukturalno-antropološka teorija srodstva...

---

strukturalizma kao zavera ili intelektualno lukavstvo savremenog kapitalizma u ruhu "novog eleatizma" (A. Lefevr).⁴ Njegova kulturalna upotreba i popularnost tokom šezdesetih godina interpretirane su kao "pomodna" subkultura onog dela zapadne inteligencije koji je, prezasićen istorizmom i egzistencijalizmom,⁵ pribеžište od otuđenja i pesimizma našao u novoj, integralnoj "slici sveta", svojevrsnoj mitologiji materije (M. Eliade).⁶ Njegova etnografija prokazana je kao proizvod sumnjivog naučnog kvaliteta, odnosno (u slučaju *Tužnih tropa*) primljena – u zavisnosti od toga da li se i kako se kritičari i interpretatori odnose prema tekstu i tekstualnom zadovoljstvu – kao, premda literarno vredan, poglavito autobiografski doprinos nekoj poetici socijalne antropologije i antropološkoj beletristici (N. Dajson-Hadson);⁷ a u najboljem slučaju, kao egzemplarni tekst-konstrukat zbog svoje žanrovske polivalentnosti, semantičke višeslojnosti, transparentne autoreferencijalnosti i autorskog potpisa (Gerc). Teorija srodstva okarakterisana je kao pretenciozna hiperlogička konstrukcija koja je pretrpela veličanstveni neuspeh (E. Lič)⁸, ... i da više ne zamaram čitaoce daljim nabranjima, čija je, možda, jedina svrha ovde da podstaknu sećanja, odnosno da pobude interes za jedno razdoblje u istoriji discipline i jedan način mišljenja u i o disciplini.

Tako da bi se na Marfijevo ironično pitanje, sadržano u naslovu njegovog eseja,⁹ iz današnje i, osobito, iz ovdašnje perspektive moglo odgovoriti potvrdno: da, reklo bi se da ga poznajemo ili smo ga bar nekad poznavali, jer svi smo čitali Levi-Strosa, da parafraziram Luja Altisera, koji je svojevremeno retorički započeo izlaganje svog tumačenja *Kapitala* (u potrazi za Marksovom filozofijom) rečima svi smo čitali i svi čitamo *Kapital*¹⁰ (no, važi li to danas?), i jer ga ponekad pomalo govorimo i izvan predavaonice. Ili bi na pitanje formulisano u prezentu, od čijeg postavljanja nas deli četiri decenije, sada trebalo uzvratiti novim pitanjem koje će mnogima zvučati kao suviše radikalno: sećate li se "ranog" Levi-Strosa?

---

⁴ A. Lefevr, Klod Levi-Stros i novi eleatizam, u: *Marksizam, strukturalizam: istorija, struktura*, 235-261.

⁵ U Francuskoj strukturalizam je postao alternativa marksizmu i fenomenologiji već tokom pedesetih. Značajni autori koji nisu bili antropolozi, kao što su Rolan Bart, Mišel Fuko i Pjer Burdije priklonili su se strukturalizmu, da bi se vremenom pobunili protiv njega.

⁶ M. Eliade, *Okultizam, magija i pomodne kulture*, Grafički zavod Hrvatske, 1983.

⁷ N. Dajson-Hadson, Struktura i infrastruktura u primitivnom društvu: Levi-Stros i Retklif-Braun, u: *Strukturalistička kontroverza*, 255–283.

⁸ E. Lič, *Klod Levi-Stros*, Beograd, Prosveta, 1982.

⁹ R. F. Murphy, Connaissez-vous Lévi-Straus?, u: E. Nelson Hayes i T. Hayes, eds., *Claude Lévi-Strauss: The Anthropologist as Hero*, The M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1972, 164–169.

¹⁰ L. Altiser, Od "Kapitala" do Marksove filozofije, *Marksizam, strukturalizam*, 76-100.

Iza nas je ostalo stoleće u kojem smo ga čitali izvorno ili u prevodima, u odlomcima, tekstovima i govorima drugih, onih koji su ga čitali za nas (Alti-serov izraz), bolje ili lošije prevodili, tumačili i kritikovali. Čitali smo najčešće i najviše *Tužne trope*, *Divlju misao*, *Totemizam danas* i *Strukturalnu antropologiju*, ređe, *Mitologike*, možda najređe i najmanje *Elementarne strukture srodstva*, iako je to jedna od onih knjiga, da upotrebim Marfijev argument, koju nijedan ozbiljan istraživač društva ne bi smeo da ignoriše. Njen glavni predmet je priroda čoveka i definisanje ljudske situacije;¹¹ dodala bih, i značenje fundamentalnih društvenih pravila u konstrukciji rodni identiteta. Isti Robert Marfi, koji je Levi-Strosovo stanovište označio kao zen-marksističko, a njegovu dijalektiku kao predmarksističku, hladnu, bezvremenu, kristalizovanu, zato što postulira izomorfizam društvenih struktura i strukture uma, smatrao je ovu knjigu i jednim od najkontroverznijih poduhvata u istoriji proučavanja čoveka.

Možda je došlo vreme da je ponovo pročitamo, iako Marfi tada napominje da su jedini delovi knjige koje treba pročitati, ako niste socijalni antropolog i ako niste već inicirani u tajno društvo malobrojnih koji se bave algebrom srodstva, Uvod i Zaključak: oni sadrže autorove poglede na zabranu incesta, brak i reciprocitet, kao i na mogućnost objašnjenja složenih struktura srodstva. Ovo upozorenje verovatno nije sprečilo književni establišment da raspravlja o sistemu pododeljaka kod Murndžina (pleme Vulamba na Arnevoj zemlji u severnoj Australiji), baš kao što su nemački radnici svojevremeno diskutovali o braku punalua. Levi-Stros je, inače, studiju posvetio sećanju na Luisa Morgana kao začetnika metoda koji ona nastoji da sledi, te Marfi ironično primećuje da je Morganov apostol bio Fridrih Engels, dok je Levi-Strosov Suzan Zontag.

Nakon svih, do sada realizovanih čitanja Levi-Strosovih dela¹², iz ovog ili onog interesa – biografskog, istorijskog, kognitivnog, filozofskog, književno-kritičkog ili estetičkog, preostaje nam jedino da zagovaramo ne neko *novo* čitanje ili drugačije tumačenje već *ponovno* i *doslovno* čitanje, ne više, da se poslužim slikovitim Gercovim rečima, gledanjem *u* jedan tekst koji opčinjava, već *kroz* njega, u potrazi za njegovom naukom, za njegovom zamisli predmeta nauke antropologije, u čiji je gotovo ontološki status Levi-Stros verovao. Makar to

---

¹¹ Murphy, *Op. cit.*, 164.

¹² U našoj nauci, Levi-Stros ima posebno bitno ulogu u studijama srodstva, posebno pri njihovom fundiranju ili u njihovoj rehabilitaciji, ali i sa polemičkim potencijalom. Vidi: Z. Ivanović 2008. O izučavanju srodstva u poslednjim decenijama XX veka. *Etnoantropološki problemi* 3, 2: 107-138; V. Stanimirović 2006. Pojam 'nevestnine' - prilog terminologiji bračnih davanja. *Etnoantropološki problemi* 1, 1: 125-153; Z. Ivanović 2007. Antropološka kritika teze o 'braku kupovinom žena' kao prilog promišljanju interdisciplinarnosti. *Etnoantropološki problemi* 2. 2: 157-220.

nekome izgledalo kao arheološko čitanje rukovođeno istorijskim interesom (interesom pisanja istorije discipline) ili naprosto sentimentalnim razlozima (post-poststrukturalistička nostalgija?), koji nas motivišu da evociramo jednu tradiciju u kojoj se vera u totalitet znanja o čoveku u svetu, prirodi i kulturi, u mogućnost reintegracije kulture u prirodi – jednom rečju, u antropologiju sa velikim A – još mogla praktikovati, ali sa skeptičnim pogledom uperenim u uvek neizvesnu budućnost. Ova kombinacija zadivljenosti pred veličanstvenom tajnom sveta i čudom čovekovog postojanja u njemu, moderne vere u progres znanja i rezignacije nad prolaznošću društvenih i kulturnih, na istoriju osuđenih oblika, snažno obeležava njegov intelektualni i književni senzibilitet.¹³

Posvećivali smo toj studiji manje pažnje možda zbog intelektualne lenjosti, nemanja interesa ili zato što smo poverovali na reč drugima koji su je pre nas i umesto nas pročitali – da je staromodna, prevaziđena, teška (a koji Levi-Strosov tekst nije takav?), dosadna, preobimna, da se bavi zamršenim tehničkim pitanjima u najezoteričnijoj i, uz to, verovatno najspecijalizovanijoj od svih oblasti antropološke podele rada (srodstvo i, posebno, algebra srodstva), da je za razumevanje strukturalističkog stanovišta autora manje relevantna od drugih, docnijih dela iz zrele faze, *Divlje misli i Totemizma danas* (1962). Ovakvo linearno tumačenje navodi na pomisao da se u Levi-Strosovom slučaju, kao i svojevremeno u slučaju tumačenja Marksa, radi o diskontinuitetu, o nekakvom epistemološkom rezu, na čije bi postojanje navodno ukazivalo pomeranje težišta interesovanja sa oblika društvene (infra)strukture na superstrukture – mitove i sisteme logičkih klasifikacija divlje misli. Te da je ujedno, napuštanjem inicijalnog područja rada (srodstva) u korist ideologije, Levi-Stros implicitno priznao neuspeh svoje komplikovane teorijske i analitičke aparature, drugim rečima neuspeh u primeni strukturalne analize na činjenice srodstva.¹⁴

Tezu o diskontinuitetu ili, pravilnije rečeno, o Levi-Strosovoj teorijsko-metodološkoj nedoslednosti zastupao je i jedan naš autor, Nikola Milošević, koga nisu zanimala toliko Levi-Strosove analize ustanova tzv. primitivnih kultura koliko ono što bi se moglo smatrati njegovom filozofijom,¹⁵ i osobito, razlozi, uzroci inkoherencije u tom mišljenju koje kao da neprestano balansira

---

¹³ Verovatno nije sasvim slučajno da su veliki i možda najuticajniji antropolozi prve polovine 20. veka bili obučavani na ostavštini 19. veka, u tradiciji duhovne istorije, ali i prirodne istorije i nauka o objektima – nemački Jevrejin, naturalizovani Amerikanac Franc Boas, po stručnom obrazovanju geograf i fizičar, njegov američki student nemačkog porekla Alfred Luis Kreber, njegov student Džulijan Stjuard, britanski antropolog Bronislav Malinovski, sa diplomom fizičara i matematičara Jagelonskog univerziteta u Krakovu.

¹⁴ Н. А. Бутинов, Леви-Стросс и проблемы социальной организации австралийских аборигенов, у: *Этнография за рубежом*, Академия Наук СССР, Издательство Наука, Москва 1979, 114–148.

¹⁵ N. Milošević, *Filozofija strukturalizma*, Beograd, BIGZ, 1980.

između empirizma i spekulacije. Milošević je otkrio subjektivne, psihološke izvore inkoherencije i tumačio ih kao izraz želje i težnje za redom i pravilnosti ("geometrijski red kao ideal geometrijske lepote"), jer ono čega nema u svetu, postoji u subjektivnom umu, tačnije u Levi-Strosovom umu.

Svoj kabinetski rad na *Elementarnim strukturama srodstva* (tačnije, u čitaonici njujorške Biblioteke) Levi-Stros je započeo 1943. tokom egzila,¹⁶ na podsticaj Romana Jakobsona (1896-1982),¹⁷ sa kojim se susreo na Slobodnoj školi za visoke studije u Njujorku. Pre toga, bio je neka vrsta "naivnog strukturaliste" utoliko što je primenjivao strukturalna načela, takoreći, nesvesno, i ne znajući da to čini. Poznanstvo sa čuvenim lingvistom omogućilo mu je da se upozna sa idejama Praške škole i ruskih formalista, u prvom redu sa strukturalnom fonologijom N. Trubeckog, i bilo je uvod u njihovo dugogodišnje prijateljstvo i saradnju (npr. 1961. objavili su koautorski tekst, strukturalnu analizu Bodlerovih Mačaka). Ono što je u početku bilo intuitivno i nejasno naziranje unutrašnje logike društvenog života uopšte i srodstva kao strukturalnog fenomena vremenom je, zahvaljujući analognim lingvističkim i algebarskim modelima, dobijalo jasnije konture i čvršći oblik.

Rad na rukopisu je završio 1947, da bi ga po povratku u Francusku podneo kao glavnu doktorsku tezu, dopunjenu radom *La Vie familiale et sociale des Indiens Nambikwara* (Paris, 1945), koju je odbranio 1948. Knjiga je u Francuskoj objavljena 1949; drugo dopunjeno izdanje pojavilo se na francuskom je-

---

¹⁶ Nakon kapitulacije Francuske i demobilizacije, Levi-Stros je, zahvaljujući preporuci Alfreda Metroa i Roberta Louvija, koji su zapazili njegov članak o društvenoj organizaciji Indijanaca Bororo ("Contributions à l'étude de l'organisation sociale des Indiens Bororo", *Journal de la Société des Américanistes de Paris*, vol. XXVIII, 1936, 269–304), primio poziv New School for Social Research iz Njujorka u okviru programa Rokfelerove fondacije spasavanja evropskih naučnika i intelektualaca. Po dolasku u Sjedinjene Države 1941, dobio je mesto predavača na Novoj školi gde je držao kurs posvećen savremenoj sociologiji Latinske Amerike. Budući da, po sopstvenom priznanju, nije poznavao ništa drugo osim Brazila, morao je svakodnevno da posećuje njujoršku Biblioteku. Pošto je u zimu 1942. osnovana Slobodna škola za visoke studije, Levi-Stros je postao predavač na njoj: držao je predavanja na maternjem jeziku o etnološkim temama po sopstvenom izboru. U periodu 1946–1947. obavljao je dužnost francuskog kulturnog atašea u Sjedinjenim Državama. U domovinu se vratio 1948.

¹⁷ O Jakobsonu će kasnije Levi-Stros reći (Klod Levi-Stros, Didier Eribon, *Izbliza i izdaleka*, Sarajevo, Svjetlost, 1989, 51): Bio je mislilac duhovne snage koji je nadmoćno vladao svime oko sebe ... Počeo je karijeru još kao mladić, ispitivanjem o folkloru u predelu Moskve, sa Bogatirjovom, velikim ruskim etnologom. Takođe je učestvovao u modernističkom pokretu ruskih slikara i pesnika. Danas znamo da je Pjotr Bogatirjev svojim srazmerno ranim interesovanjem za simboličke funkcije odeće, narodne nošnje u Moravskoj bio preteča strukturalnog i semiološkog pristupa u etnologiji.

Strukturalno-antropološka teorija srodstva...

---

ziku 1967, a njegov engleski prevod tek 1969.¹⁸ Međutim, uprkos retkim ili zakasnelim prevodima njegovih tekstova, Levi-Stros je od početka bio kontroverzan i uticajan autor.

Dugo vremena anglosaksonski antropolozi su se uglavnom posredno obaveštavali o njegovoj kapitalnoj studiji o srodstvu, zahvaljujući uvodu koji je napisao danski antropolog Joselin De Jong (1952), inače osnivač jedne druge, starije škole strukturalizma.¹⁹ Među vodećim antropolozima u Britaniji Edmund Lič (1910-1989), nekadašnji student Malinovskog i Ferta, prvi je pokazao zanimanje za Levi-Strosov pristup i ideje. Pošto je Levi-Stros u *Elementarnim strukturama srodstva* detaljno razmatrao srodnički sistem Kačina u Burmi, Lič je ustanovio da su njegovi zaključci relevantni za činjenice koje je i sam opservirao.²⁰ Britanski antropolog je u strukturalizmu otkrio sofisticiranu alternativu dominantnom empirizmu i utilitarizmu u radu svojih kolega, i 1970. napisao delo koje može da posluži kao uvodni priručnik za čitanje Levi-Strosa; ono je u značajnoj meri doprinelo upoznavanju sa njegovim radom u engleskom govornom području.

Drugi britanski antropolog koji je rano pokazao interes za Levi-Strosov rad je Rodni Nidem (1923-2006), koji je studirao u Lajdenu kod De Jonga i tamo se upoznao sa ranim, holandskim strukturalizmom. Zbog izvesnog spora između njega i Levi-Strosa oko tehničkih pitanja unutar zajedničkog polja interesovanja (npr. distinkcija između preferencijalnih i preskriptivnih pravila braka),²¹ Nidem je nastavio da razvija strukturalni pristup srodstvu i teoriju o klasifikacijama nezavisno od Levi-Strosovog dela. Ako se izuzmu Kreber i još nekolicina onih koji su poštovali njegov rad (D. Šnajder, Dž. Homans), većina angloameričkih antropologa je bila duboko sumnjičava prema strukturali-

---

¹⁸ *Les Structures élémentaires de la Parenté*, 1949, izmenjeno francusko izdanje pod istim naslovom 1967, engleski prevod *The Elementary Structures of Kinship*, Beacon Press, Boston 1969.

¹⁹ J. P. B. Josselin De Jong, *Levi-Strauss' theory of kinship and marriage*, Leiden 1952, nav. u: T. Hylland Eriksen i F. Sivert Nielsen, *A History of Anthropology*, London, Sterling, Virginia, Pluto Press, 2001, 107.

²⁰ Edmund R. Leach, *Political Systems of Highland Burma*, London, Athlone, 1954, "The Structural Implications of Matrilateral Cross-Cousin Marriage", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 81 (1951): 23-55. O Ličovom radu, strukturalizmu i doprinosu antropologiji, vidi Bojan Žikić, *Antropologija Edmunda Liča*, Srpska Akademija nauka i umetnosti, Etnografski institut, Pos. izdanje, knj. 43, Beograd 1997.

²¹ O tome vidi C. Lévi-Strauss, "Preface to the Second Edition", u: *The Elementary Structures of Kinship*, xxvii-xlii, gde Levi-Stros polemizuje sa Nidemovim tezama i zaključcima; R. Needham, "The Formal Analysis of Prescriptive Patrilateral Cross-Cousin Marriage", *Southwestern Journal of Anthropology*, Vol. XIV (1958): 199-219, i *Structure and Sentiment*, Chicago, Chicago University Press, 1962.

zmu i samom Levi-Strosu, njegovim komplikovanim apstraktnim modelima, deduktivnom mišljenju, racionalizmu i esencijalizmu. Mnogi su njegov rad smatrali beskorisnim jer ne podleže empirijskoj proveri.

Jedan od prvih antropologa koji je, slično Levi-Strosu i pre njega, u lingvistici video uzor naučnosti, egzaktnosti i ujedno, za razliku od Levi-Strosa, načelo istorizma na delu – kombinacija koja mu je ulivala nadu da se antropologija može fundirati kao istinska istorijska nauka o kulturi, sa osnovnim zadatkom da otkriva i formuliše zakone formalne varijacije u razvojnoj matrici kultura – bio je Alfred Luis Kreber. Kreber je dospao u antropologiju preko lingvistike i tokom čitave svoje karijere zadržao je interesovanje za proučavanje jezika. Može se reći da su njegova shvatanja lingvističkih činjenica i saznanja poslužila kao kognitivna mapa za njegovu antropologiju.²² Levi-Stros ga opravdano smatra protostrukturalistom.

Početak prošlog veka (1909, godinu dana posle Levi-Strosovog rođenja) Kreber je objavio rad o klasifikatornom sistemu odnosa, suprotstavivši se tradicionalno prihvaćenoj (posle Morgana) distinkciji između klasifikatornih i deskriptivnih terminoloških sistema srodstva.²³ Njegovo polazište je bilo da su termini srodstva, nazivi za označavanje rodbinskih veza odraz psihologije a ne sociologije, u tom smislu da oni nikada ne odražavaju neposredno društvene ustanove, pravila srodstva i braka, već pre način mišljenja, shvatanja jednog naroda o srodstvu. Kao elementi jezika, oni su prevashodno lingvističke i logičke prirode. Prema tome, terminološki sistemi su lingvistički sistemi, determinisani logikom i dinamikom struktura jezika. Sama distinkcija između klasifikatornih i deskriptivnih sistema je subjektivna: njen kriterijum je proizvoljan i relativan, jer predstavlja izraz ili funkciju posebnog gledišta istraživača

"koji je pristupajući jednom stranom jeziku bio impresioniran što taj jezik ne može da istakne one razlike u sredstvima koje inače postoje u evropskim jezicima i koji je u zanosu formulisanja opštih teorija iz ovakvih činjenica, zaboravio da je i njegov jezik pun potpuno analognih grupisanja i klasifikacija koje je stalna upotreba učinila tako poznatim i prirodnim da se uopšte ne primećuje njihov karakter."

Kreberova kritika se očigledno odnosila na Morgana i P. Riversa, posebno na njihovu upotrebu distinkcije u svrhu istorijskih rekonstrukcija ustanova tzv. primitivnih i arhaičnih društava. Kreber argumentuje da je svaki jezik u izvesnoj meri klasifikatoran, pa tako i jezik srodstva: udeo načela klasifikacije je

---

²² E. R. Wolf, "Alfred L. Kroeber", u: S. Silverman, ed., *Totems and Teachers: Perspectives on the History of Anthropology*, New York: Columbia University Press, 1981, 35–55, 41.

²³ A. L. Kreber, Klasifikacioni sistemi srodstva, u: *Teorije o društvu: Osnove savremene sociološke teorije*, I, Beograd 1969, 264–267.

veći ili manji u zavisnosti od broja naziva za različite veze. Što je broj naziva manji, to se pod svakim od njih mora grupisati više pojmova. Terminologije mnogih evropskih naroda, recimo, Engleza i Francuza, inače svrstane u deskriptivni tip, gotovo podjednako su klasifikatorne koliko i terminološki sistem severnoameričkih Indijanaca.

Kreber stoga tada predlaže, umesto grubog ili aproksimativnog slaganja subjektivnih stanovišta, traganje za egzaktnijim merilima – za načelima i kategorijama koje su svojstvene svim jezicima, i sam formuliše osam takvih načelnih kategorija. Na prvom mestu je razlika između linearnog i bočnog srodstva (između direktne i kolateralne linije). Budući da je ona već sadržana u Morganovoj konceptualizaciji, Redklif-Braun, koji se svojevremeno uključio u polemiku, primetio je da Kreber kritikuje Morgana i odbacuje njegovo shvaćanje klasifikatornih terminologija, a onda nastavlja da koristi istu distinkciju... Izgleda da se Kreberu ne dopada samo reč 'klasifikatoran'.²⁴

Kreber je bio svestan toga da je jezik samo jedan deo kulture, ali je smatrao da se iz proučavanja jezika kao strateški bitnog dela kulture mogu izvući pouke za proučavanje drugih njenih aspekata. Taj pristup najbolje ilustruje deo njegovog govora za Viking fondaciju 1947.²⁵ Kreber tada ukazuje na oblasti organizovanih istraživanja koja se gotovo isključivo bave kvazi-kulturnim oblicima i koje stoga služe kao korisni kriterijumi za druga svojstva. Među njima lingvistika je najpoznatija, uživa najveću reputaciju i najnaprednija je u pogledu metoda. U odnosu na druga proučavanja čoveka, lingvistiku karakterišu sledeća svojstva: (1) njeni podaci i otkrića su u suštini impersonalni, anonimni; (2) njena orijentacija je spontano istorijska i potencijalno istorijska, čak i kad su u pitanju oni jezici čija je prošlost izgubljena; (3) njen naglasak je na obrascu ili strukturalnoj interrelaciji, daleko od tzv. funkcionalne interpretacije koja uključuje zadovoljenje potreba i stimulans-odgovor, kao i od drugih objašnjenja koja vrše dekomponovanje fenomena na nešto drugo; (4) objašnjenje tu nije dato u obliku naučnog uzroka, tj. eficientnih uzroka u aristotelovskom smislu, već formalnih uzroka, tj. onih koji se po formi razlikuju od antecedenta, u obliku sličnosti, kontrasta ili povezanosti; (5) objašnjenje pomoću delatnog uzroka biva zamenjeno razumevanjem istorijskih konteksta, relevancije i vrednosnog značenja.

Dok je Kreber 1947. imao na umu prvenstveno istorijsku lingvistiku, Levi-Stros je već 1945. objavio tekst programskog karaktera o strukturalnoj analizi u lingvistici i antropologiji u časopisu *Word, Journal of the Linguistic Circle of New York*, koji su pokrenuli Jakobson i saradnici. U tom radu on zagovara

---

²⁴ A. R. Redklif-Braun, *Struktura i funkcija u primitivnom društvu*, Beograd, Prosveta, 1982, 90.

²⁵ Uvršten pod naslovom "The Causes of Culture" kao ajtem 12 u: Kroeber, *The Nature of Culture*, Chicago, London: University of Chicago, 1968, 107–109.

primenu metoda strukturalne fonologije u proučavanju fenomena vezanih za čoveka, konkretnije u proučavanju srodstva. Najpre je rekapitulirao postupke fonologije onako kako ju je formulisao N. Trubecki: fonologija proučava ne-nesvesnu infrastrukturu svesnih fenomena jezika; ona ne tretira termine kao nezavisne entitete već ih sagledava u njihovim sistemskim odnosima; konačno, ona teži otkrivanju opštih zakona, induktivnim i/ili deduktivnim putem. Odatle Levi-Stros izvlači konsekvence za etnologiju, odnosno, da budem vernija njegovom tadašnjem načinu izražavanja, za tzv. primitivnu sociologiju:

U proučavanju problema srodstva (a nesumnjivo i u proučavanju drugih problema), sociolog se nalazi u situaciji koja je izričito slična položaju lingvista fonologa: kao fonemi, termini srodstva elementi su značenja; kao fonemi, oni dobivaju to značenje samo uz uvjet da se integriraju u sustave; 'sustave srodstva', kao i 'fonološke sustave' izgrađuje duh na stupnju nesvesne misli.²⁶

Najopštije rečeno, strukturalizam je teorija koja nastoji da otkrije opšta svojstva sistema značenja, tj. u Levi-Strosovom slučaju, strukture sistema srodstva, mitova i klasifikacija. Ovi sistemi se sastoje od elemenata, ali elementi nisu odvojene i nezavisne kategorije, entiteti po sebi ili objekti kao takvi, već *odnosi*. Sistem srodstva je značenjski sistem i sastoji se od odnosa a ne od položaja (statusa ili uloga). Otac nije otac po sebi, već jedino u odnosu na svoju decu.

Ideja da je značenje relaciono predstavlja bitnu komponentu Jakobsonove strukturalne lingvistike, kao i semiotičke lingvistike koju je zasnovao Ferdinand De Saussure pre Prvog svetskog rata. U obema značenje proizlazi iz odnosa, suprotnosti ili razlike između jezičkih elemenata – fonema, reči, znakova. Relaciono značenje takođe ima središnji značaj u kibernetici; kao što je Gregori Bejtson govorio, značenje je "razlika koja stvara razliku". Ono je implicitno u Mosovom *Eseju o daru*: objekti razmene zadobijaju magijsku moć iz odnosa u kojima se nalaze; razmena je ta koja daru daje njegovo značenje.

Glavni doprinos *Elementarnih struktura srodstva* je verovatno u tome što su one uzdrmale pretpostavke britanskog strukturo-funkcionalizma u proučavanju srodstva kao primarnog načela organizacije plemenskih društava, posebno analize segmentarnih sistema jednolinijskih srodničkih grupa (tipa roda, *lineage*). Prema teoriji rodova (*lineage theory*), primarnu ulogu imaju linearni odnosi između srodnika (deda – otac – unuk), dok su lateralni odnosi (muž – žena; brat – sestra) često manje značajni. Sa Levi-Strosovog stanovišta, srodstvo nije prvenstveno oblik društvene organizacije, već sistem značenja, sistem odnosa, a primarni odnos nije "prirodna" veza po krvi (roditelj – dete), već društveno konstruisana veza između muža i žene. Brak je tačka indetermi-

---

²⁶ C. Lévi-Strauss, *Strukturalna antropologija*, Zagreb, Stvarnost, 1989, 41-42.

Strukturalno-antropološka teorija srodstva...

---

nacije u biološkom srodstvu; ne možemo da biramo roditelje, ali možemo i moramo da biramo bračnog partnera. Za Levi-Strosa, taj izbor je ona pukotina kroz koju kultura ulazi u srodstvo i dovodi do transformacije biologije; značenje se uspostavlja kroz odnos sa *drugim*.

Putem braka, onako kako se on praktikuje u plemenskim društvima, žene se razmenjuju između grupa muškaraca i između tih grupa se obrazuje značenjski odnos – odnos lateralnog srodstva, koji Levi-Stros naziva bračnom vezom i savezom. Logika srodstva se izvodi iz tog tipa odnosa – lateralnog srodstva, a ne iz linearnih odnosa. Rezultat je teorija koja se suprotstavlja teoriji rodova, jer postavlja bračnu vezu iznad porekla, suprotnost iznad kontinuiteta, arbitrarnost iznad normi, značenje iznad organizacije.

Po oceni N. Miloševića, prenošenje nekih metoda strukturalne fonologije u oblast antropoloških ispitivanja još uvek ne znači odlučan raskid sa izvesnom funkcionalističkom duhovnom orijentacijom²⁷ u slučaju Levi-Strosa. To praktično znači da se može govoriti o dve faze u oblikovanju Levi-Strosovog stanovišta i pristupa: prva, predstavljena ranim radovima i *Elementarnim strukturama srodstva* kao tačkom kulminacije, bila bi u znaku funkcionalizma kao osnovnog polazišta – ovome dodajem i Ličov stav da Levi-Stros od početka prihvata koncepciju razmene i reciprociteta u društvenom životu, sličnu Mosovim idejama u *Eseju o daru* i gledištu Ferta i britanskih funkcionalista o ovom fenomenu – odnosno, kako Milošević kaže, jednog opštijeg dirkemovskog modela funkcionalne analize. Miloševićeva argumentacija je sledeća: premda su u *Elementarnim strukturama srodstva* već prisutni pojmovi karakteristični za lingvistiku i strukturalizam – poput struktura, celina, regulativni princip, binarna opozicija, korelacija – ne može se još uvek govoriti o nekoj izgrađenoj, specifično strukturalnoj koncepciji, utoliko što se strukture srodstva posmatraju sa aspekta društvenih funkcija, tj. društvenih, kolektivnih potreba koje zadovoljavaju.

Uzgred, to nije sasvim tačno: Levi-Stros se prvenstveno bavi posledicama, učincima i implikacijama društvenih pravila u kolektivnom životu, u tome on vidi njihovu inteligibilnost i racionalnost, a znatno manje potrebama koje bi ta pravila trebalo da zadovolje. Potpuno suprotnu tvrdnju (i ujedno glavni kritički prigovor na račun finalnog rezultata Levi-Strosovih analiza sistemâ srodstva) izrekao je Moris Godelije,²⁸ autor koji je, bez sumnje, kompetentniji kad su u pitanju strukturalizam i teorija srodstva. Za razliku od funkcionalista, Levi-Stros nikada ne proučava konkretna, stvarno postojeća društva, upravo zato što je njegova strukturalna analiza od početka apstrahovala analizu oblika odnosa srodstva od analize njihovih funkcija. To će reći, njegova analiza nikada nije zahvatila onaj problem koji je iz Godelijeove strukturo-marksističke per-

---

²⁷ Milošević, *Op. cit.*, 163.

²⁸ M. Godelier, *Marksizam i antropologija*, Zagreb, Školska knjiga, 1982, 86-88.

spektive predstavljao *stvarni* naučni problem: povezivanje i slaganje srodstva sa drugim društveno-strukturalnim instancama. Premda je Levi-Stros svestan tog pitanja i zahteva koji se postavlja naučnom objašnjenju (restitucije celine, sistema društvenih odnosa i funkcija), on mu ne pristupa kao takvom; njegova analiza se zadržava na nivou formalnog sistema odnosa srodstva, njegove unutrašnje logike i poređenja sa drugim sistemima.

Ako bismo Miloševićeve tvrdnje smestili u kontekst Pijažeove epistemološke distinkcije između tzv. globalnog strukturalizma i tzv. relacionalnog, metodskog, operativnog strukturalizma kao autentičnog,²⁹ izveli bismo zaključak da Levi-Stros, od početka mnogo skloniji Dirkemovoj teoriji i metodologiji ni što bi sam voleo da prizna, u ranoj fazi demonstrira jednu varijantu naivnog, grubog ili nedovoljno autentičnog strukturalizma. Njegove premise su, po Miloševićevom mišljenju, opterećene funkcionalističkim empirizmom, dok su njegovi rezultati, sa Godelijeovog stanovišta, odveć apstraktni, hiperlogički i spekulativni jer ne daju osnov za objašnjenje preobražaja društveno-strukturalnih oblika u istoriji.

Postoji, međutim, jedna razlika između raznih, starijih i novijih varijanti strukturalizma u društvenim proučavanjima koja nije beznačajna, a tiče se nivoa stvarnosti na kojem se odvija potraga za strukturama, odnosno na kojem se one ontološki situiraju ili plana na kojem se one zamišljaju. U prvom slučaju, reč je o empirijskom nivou, nivou fenomena: globalni strukturalizam i funkcionalizam interesuju se za sistem opažljivih odnosa i interakcija (u socijalnoj antropologiji Redklif-Braunova verzija strukturo-funkcionalizma može se uzeti kao primer); dok se u slučaju metodskog strukturalizma, postulira jedan dublji, latentni, nesvesni nivo kao objektivni plan determinacije (strukturalizacije sistema, konstrukcije strukture). Ova, takoreći, dubinska struktura omogućava deduktivnu interpretaciju sistema, njegovo rekonstruisanje putem konstrukcije logičko-matematičkih modela. A to je upravo ono što Levi-Stros radi u području strukturalne analize sistema srodstva.

Drugim rečima, autentični metodski strukturalizam tvrdi da struktura ne pripada domenu pojava i događaja koji se mogu empirijski percipirati. Ona se ne vezuje za svesno, već za ponašanje, tačnije za nesvesne mehanizme ponašanja, bilo da se radi o individualnim činovima ili društvenim procesima. Levi-Stros često ističe nesvestan i objektivni karakter struktura: one ostaju nesvesne za pripadnike date društvene grupe; baš kao što usvajamo jezik, učimo da govorimo ne poznajući i ne osvešćujući se o jezičkim strukturama i pravilima.

Prema tome, glavni problemi u vezi sa Levi-Strosovim pristupom verovatno se ne svode na dilemu i alternativu: empiristički funkcionalizam ili/i apstraktni strukturalizam/konstrukcionizam, funkcionalna ili/i strukturalna analiza? – mogli bismo, isto tako, iznova problematizovati neujednačenost pojedini-

---

²⁹ Žan Pijaže, *Strukturalizam*, Beograd, BIGZ, 1978.

Strukturalno-antropološka teorija srodstva...

---

nih delova i aspekata njegove studije o srodstvu.³⁰ Prvi problem tiče se odnosa lingvistike i antropologije, tj. shvatanja o uzornosti lingvistike kao modela egzaktnosti za druge oblasti znanja o čoveku: u kojoj meri su moguće ekstrapolacije iz lingvistike u druge discipline i posebno u antropologiju? Ovo pitanje se postavljalo, između ostalog, i zbog toga što se predmet lingvistike, kako se obično smatra, fokusira na strukturu sredstava izraza, za razliku od antropologije i drugih disciplina čiji se predmet pre odnosi na strukturu označenih. Možda je to pitanje i jedan od središnjih teorijskih problema ne samo Levi-Strossovog proučavanja srodstva, tačnije njegove analize sistema srodničkih naziva (nomenklatura srodstva ili terminoloških sistema), već lingvistički i kognitivno orijentisane antropologije srodstva uopšte.

Drugi problem tiče se opservacije ili statusa "činjenica" i verifikacije konstruisanih eksplanatornih modela. Za većinu antropologa, obučeni za i upućeni na rad na terenu i na "empirijske" činjenice, osnovno pitanje je u kakvoj relaciji se nalaze Levi-Strosovi strukturalni modeli sa "stvarnošću" i kako ih proveriti? Na primer, Levi-Stros konstruiše model sistema egzogamnih polovina sa ograničenom razmenom u Australiji, na šta stručnjaci za australijska društva odgovaraju: takav sistem ne postoji nigde u Australiji; osnovna društvena jedinica je lokalna grupa, horda, a ona je uvek egzogamna. Levi-Stros konstruiše model sistema Murndžin i čisto logičkim putem, deduktivno otkrije kariku koja nedostaje, tj. uvede heuristički plodnu pretpostavku o implicitnom postojanju drugačijeg sistema, sistema uopštene razmene, koji latentno deluje u dubinskoj strukturi; stručnjaci na to odgovore da se nigde u Australiji, pa ni kod Murndžina brakovi ne sklapaju prema formuli uopštene razmene. Međutim, iako se implicitno delovanje jedne drugačije formule bračne razmene, tipa uopštene razmene, empirijski ne može ni opservirati ni verifikovati, pretpostavka o njoj *može* da objasni uočene kontradikcije u funkcionisanju celokupnog srodničkog sistema. Reč je o tome da sistem od osam pododeljaka u društvu Murndžina funkcioniše na drugačiji način od klasičnih sistema sa osam pododeljaka (osam bračnih klasa) tipa Aranda sa ograničenom razmenom, tako da se u poslednjoj analizi ovo društvo cepa na dva nesvodljiva i endogamna društva, između kojih ne postoji bračna razmena: svako od njih sastoji se od po četiri odeljka između kojih se kontinuirano sklapaju brakovi prema formuli uopštene razmene. Drugim rečima, Levi-Strosova analiza nudi logičku, verovatnu *hipotezu* o strukturalno uslovljenom funkcionisanju sistema, a ne opis empirijske društvene situacije.

---

³⁰ Argumentacija uvodnih poglavlja, u kojima autor nastoji da teorijski zasnuje načela svojih tumačenja društvenih pravila, kao što su uzajamnost, reciprocitet, dualizam, da opravda upotrebljivost opozicije priroda/kultura u svojstvu metodološkog instrumenta, i da u tom svetlu protumači ambivalentni karakter zabrane incesta je, po mišljenju mnogih antropologa i psihologa, sa aspekta činjenica zastarela.

Treći problem tiče se primene matematičkih, algebarskih modela u formalizaciji antropoloških modela sistema značenja (srodstva, mitova). Strukture koje je Levi-Stros otkrio u proučavanju sistema srodstva, prvenstveno sistema pravila bračnih razmena (ograničena i uopštena razmena) su po svom karakteru algebarske i topološke. Strukturalni modeli algebarskog tipa u njegovom radu služe i tome da se objasni prelaz sa jedne klasifikacije na drugu, i sa jednog mita na drugi. Sam Levi-Stros svoju analizu opravdano označava kao logičku: logički modeli koje on primenjuje (konstruiše) predstavljaju samo poseban slučaj opšte algebre. Pošto je prema drugoj aproksimaciji metodskog strukturalizma, onako kako je formuliše Pijaže, otkriće struktura povod za formalizaciju, Levi-Stros je svoje modele struktura srodstva formalizovao uz pomoć matematičara Andre Vejla (jedan od osnivača grupe Burbaki u matematici), koji je autor Dodatka prvom delu *Elementarnih struktura srodstva* pod naslovom "On the algebraic study of certain types of marriage laws (Murngin system)". Ukratko, primenivši teoriju grupa zamena na antropološki materijal, pobliže na bračna pravila u sistemu Murndžin, Vejl je došao do istih rezultata kao i Levi-Stros putem strukturalne, morfološke analize, tj. putem logičke dedukcije implicitnog sistema u osnovi.

Logika i matematika su, međutim, prema prikladnom Pijažeovom izrazu, nauke "mogućeg pre nego realnog", a njihove strukture, za razliku od društveno-kulturnih, vanvremenske i virtuelno večne; subjekt koji deluje na njima, svojim metodom "reflektujuće apstrakcije" samo vrši one operacije koje su inherente strukturi i koje čine zakone transformacije totaliteta. Smisao Levi-Strosovog pozajmljivanja strukturalnih metoda direktno iz opšte algebre (teorije grupa zamena, permutacija) je u tome da se ispod ili iza "konkretnih" opažljivih relacija otkriju strukture kao sistemi transformacija, te da se potom istražuje njihov učinak na drugim nivoima. Njegova strukturalistička metoda teži da prevaziđe uzročnost kao funkcionalnu zavisnost među opažljivim pojavama, entitetima, u potrazi za objašnjenjima njihove osnove, koja su istovremeno uzročna i implikaciona. Međutim, nastojanje da se vremenske strukture značenja fundiraju na vanvremenskim logičko-matematičkim sistemima neminovno vodi aistorijskom strukturalizmu u društveno-kulturnim proučavanjima, čiji je "uzor i obrazac" – ni funkcionalan, ni genetički, ni istorijski, već deduktivan³¹ – Levi-Strosov strukturalistički projekat u antropologiji.

Uprkos tome, njegov antropološki strukturalizam je divljenja vredan intelektualni poduhvat, ujedno primer verovanja u večnost ljudske prirode i immanentnost ljudskog duha, koliko i u objektivnu društvenu nauku o strukturalnim uslovima konstrukcije smisla i značenja društveno-kulturnih oblika. To je projekat moderne nauke 20. veka, a njegov tvorac moderni antropološki klasik čije se delo neizostavno mora poznavati i ponovo čitati, između ostalog, i zato

---

³¹ Pijaže, *Op. cit.*, 111.

Strukturalno-antropološka teorija srodstva...

što se u tradiciji disciplinarnog prevođenja-tumačenja neki aspekti njegovog smisla i značenja neprestano gube, a neki fiksiraju u dogme ili stereotipe. Jedan od tih stereotipa je i onaj o irelevantnosti poznavanja strukturalne analize sistema srodstva za razumevanje epistemologije antropološkog strukturalizma Kloda Levi-Strosa iz njegove kasnije, "zrele" i, po pretpostavci, heuristički plodnije faze.

Gordana Gorunović

CLAUDE LÉVI-STRAUSS' STRUCTURAL ANTHROPOLOGICAL THEORY OF KINSHIP

100th birthday of renowned French anthropologist and founder of structuralism Claude Lévi-Strauss is a particularly good occasion to remind ourselves once again of the enormous intellectual significance of his scientific work. Following numerous critical readings, deconstruction, and destruction of structuralism in anthropology, this paper advocates novel and literal reading of Lévi-Strauss' early works dealing with questions of kinship in the frame of anthropological theory and structural analysis of systems of meaning.

Key words: Lévi-Strauss, structuralism, anthropology, linguistics, systems of meaning, structures of kinship, algebra models